

درس ۵ مشکلات و مسائل محیطی استان

«بنویسیم محیط زیست، بخوانیم زندگی»

شکل ۲۸-۱- بینیم و بیندیشیم

به جمله و شکل بالا توجه کنید و کمی بیندیشید که در اثر گسترش فعالیت‌های انسانی و مسایل محیطی مشکلات متعددی در استان به وجود آمده است که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از:

۱- آلودگی هوا

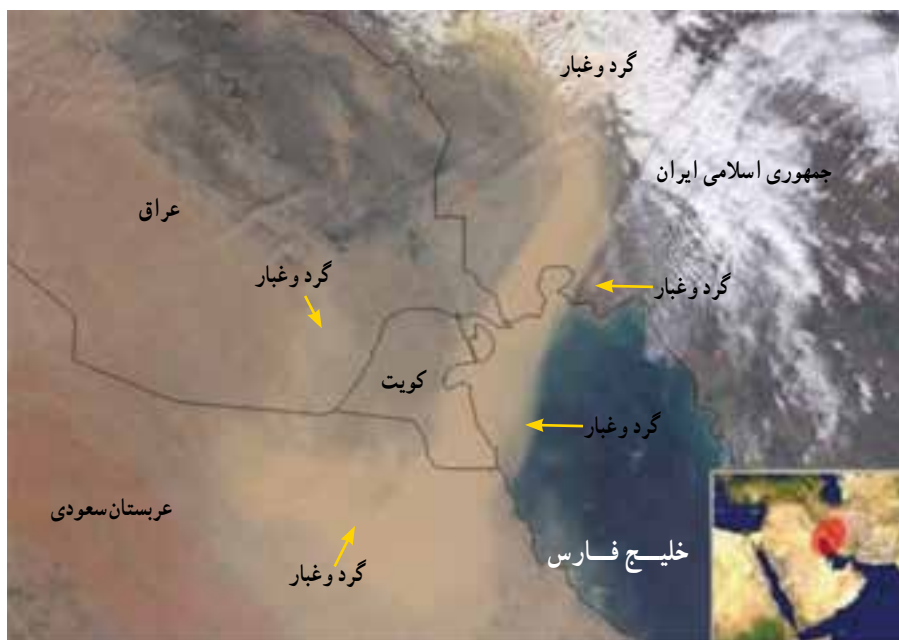
الف) گرد و غبار: به دلیل مجاورت با بیابان‌های عراق و عربستان و وزش باد از این مناطق، پدیده گرد و غبار و در نتیجه آلودگی هوای استان در سال‌های اخیر بیشتر شده است. ذرات بسیار ریز سبک سیلت، رس و ماسه در نواحی بیابانی به علت وزن کم، به همراه باد تا مسافت‌های بسیار طولانی جابه‌جا می‌شوند، به نحوی که در مواردی افزایش میزان آلودگی به چندین برابر حد مجاز می‌رسد و قدرت دید انسان را به کمتر از ۱۰۰ متر می‌رساند.

جغرافیای طبیعی استان

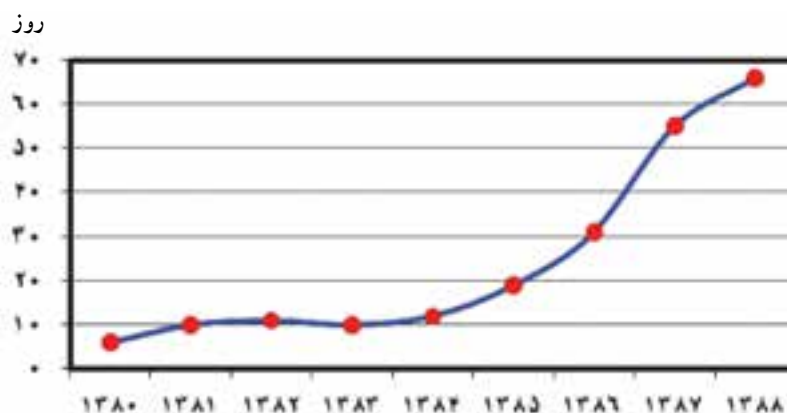

شکل ۲۹-۱- لحظه ورود توده هوای دارای گرد و غبار به استان - تیر ۱۳۸۷

این پدیده علاوه بر آن که باعث افزایش وقوع حوادث جاده‌ای می‌شود، در چرخه اقتصادی و فعالیت‌های اجتماعی نیز اختلال ایجاد می‌کند.

شکل ۳۰-۱- ورود گرد و غبار از کشورهای مجاور به استان

شکل ۳۱-۱- روند افزایش روزهای گرد و غبار در استان طی سال‌های ۸۸-۱۳۸۰

ب) آلاینده‌های انسانی: این آلاینده‌ها شامل صنایع، سوخت واحدهای مسکونی و وسایل نقلیه هستند. بیشتر صنایع استان با مصرف سوخت‌های فسیلی و عدم استفاده از فیلترهای مناسب، دارای آلودگی‌های بیش از حد استاندارد می‌باشند.

شکل ۳۲-۱- آلودگی ناشی از سوختن گازهای خروجی همراه نفت

جغرافیای طبیعی استان

اهواز با داشتن تأسیسات مختلف نفتی و صنایع سنگین فلزی و تعداد زیاد خودرو، از آلودگی هوا رنج می‌برد. این شهر بیشترین ذرات معلق در هوا را دارد.

شکل ۳۳-۱- شهر اهواز در یک روز پاک و یک روز آلوده

۲- آلودگی آب

رودها به‌عنوان مهم‌ترین منبع تأمین‌کننده آب مصرفی استان تحت تأثیر آلاینده‌های صنعتی، کشاورزی و شهری قرار دارند. الف) آلاینده‌های شهری: توسعه شهرها و روستاها که خود ناشی از رشد جمعیت است، آلودگی آب‌ها را افزایش می‌دهد. پساب‌های شهری حاوی مواد شیمیایی و میکروبی‌های فراوانی است که می‌توانند باعث آلودگی آب شوند.

شکل ۳۴-۱- ورود فاضلاب شهری به رود کارون در اهواز

ب) آلاینده‌های کشاورزی: انتقال پساب‌های کشاورزی از طریق جریان‌های سطحی و زیرزمینی به رودخانه‌ها باعث ورود مقدار زیادی مواد شیمیایی به آب‌ها می‌شود. از آنجا که مجتمع‌های کشت و صنعت استان بیشتر در حوضه کارون و دز تمرکز دارند، حجم پساب ورودی و میزان آلودگی این رودها بسیار بالاست.

ج) آلاینده‌های صنعتی: آب مورد استفاده در صنایع به انواع ترکیبات شیمیایی، مواد معدنی و فلزات سنگین آلوده می‌شود. تمرکز صنایع در اطراف شهرهای اهواز، آبادان، ماهشهر و... باعث شده تا این شهرها بیشترین سهم را در آلودگی آب‌های سطحی داشته باشند.

۳- مخاطرات طبیعی

استان، محل وقوع تعدادی از مخاطرات طبیعی است که برخی منشأ آب و هوایی دارند؛ مانند: سیل، خشکسالی، طوفان، صاعقه، تگرگ و یخبندان و بعضی دیگر منشأ درون زمینی دارند مانند: زلزله، رانش زمین.

الف) سیل: خوزستان جزء مناطق سیل خیز کشور محسوب می‌شود. براساس گزارش اداره کل مدیریت بحران استان، طی ۲۰ سال گذشته، بیشترین خسارات ناشی از مخاطرات طبیعی در استان مربوط به آبگرفتگی و سیل بوده است. هر چند در دهه‌های اخیر به دنبال احداث سدهای عظیم مخزنی بر روی رودهای استان، این مخاطره طبیعی به یک فرصت و امکان جهت سازندگی و توسعه تبدیل شده است؛ اما همچنان سیل برای زمین‌های کشاورزی، تأسیسات صنعتی و سکونتگاه‌های شهری و روستایی مشکلی جدی به‌شمار می‌رود.

شکل ۳۵-۱- اراضی به زیر آب رفته در اثر وقوع سیل

دلایل عمده وقوع سیل در استان عبارت‌اند از :

- ۱- بارش‌های شدید و رگباری و تخریب پوشش گیاهی
- ۲- جاری شدن رودهای پرآب و طولانی در بخش کم شیب و جلگه‌ای استان
- ۳- بالا بودن سطح آب‌های زیر زمینی و نفوذپذیری کم زمین
- ۴- ناکارآمد بودن شبکه‌های جمع‌آوری آب‌های سطحی و فاضلاب شهری

ب) خشکسالی : خشکسالی در استان، یک واقعیت آب و هوایی است که به‌طور متناوب با شدت و ضعف اتفاق می‌افتد. بیشترین خسارت ناشی از خشکسالی در استان، به بخش‌های کشاورزی و دامداری وارد می‌شود. کاهش ذخائر آب موجود در تالاب‌ها و دریاچه‌سدها، افت شدید آب‌های زیرزمینی و وقوع توفان‌های گردوغبار از دیگر آثار خشکسالی در استان است.

ج) حرکت ماسه‌های روان : یکی از مشکلات مناطق جلگه‌ای استان حرکت ماسه‌های روان است که در اثر جابجایی آنها مراکز صنعتی، راه‌ها، خطوط لوله، چاه‌های نفت و اراضی کشاورزی در معرض هجوم آن قرار می‌گیرند و به تدریج باعث متروکه شدن آنها یا ایجاد اختلال در فعالیت‌های آنها می‌شود.

شکل ۳۶-۱- تالاب میانگران ایزده در هنگام خشکسالی

د - سرمازدگی و یخ‌بندان : از آنجا که موضوع گرمی هوا به‌عنوان یکی از ویژگی‌های آب و هوایی استان مطرح است، صحبت از یخ‌بندان و سرمازدگی تا حدی عجیب به نظر می‌رسد؛ اما در برخی از سال‌ها یخ‌بندان‌هایی در استان رخ می‌دهد که خسارت‌های زیادی به کشت‌های جالیزی وارد می‌سازد. یکی از علت‌های استفاده از «کشت گلخانه‌ای» مقابله با سرمازدگی است. (هـ) زلزله : بخش عمده کشور ایران بر روی کمر بند زلزله قرار دارد؛ استان ما نیز در بخش‌های شمالی و شرقی منطقه‌ای زلزله‌خیز محسوب می‌شود. با نگاهی به جدول وقوع زلزله‌های استان، مشاهده می‌شود که هر لحظه امکان وقوع آن با شدت‌های گوناگون وجود دارد. به همین جهت وقوع زلزله سبب تغییر مکان برخی از شهرهای استان شده است.

برای مطالعه

جدول ۳-۱- وقوع بعضی از زلزله‌های استان

سال وقوع	محل وقوع	بزرگی به ریشتر
۱۳۵۳	اهواز	۵/۲
۱۳۶۷	بهبهان	۵/۷
۱۳۷۱	بهبهان	۵/۱
۱۳۸۱	مسجد سلیمان	۴/۸
۱۳۸۲	مسجد سلیمان	۴/۹
۱۳۸۳	شوشتر	۳/۹
۱۳۸۴	شوشتر	۴/۴
۱۳۸۵	ایذه - مسجد سلیمان	۴/۴
۱۳۸۶	رامهرمز- اندیکا	۴/۴
۱۳۸۷	جایزان	۴/۴
۱۳۸۸	اندیشک	۵/۱

فصل دوم

جغرافیای انسانی استان خوزستان

درس ۶ تقسیمات سیاسی استان

استان ما از گذشته‌های دور جایگاه ویژه‌ای در تقسیمات کشوری داشته است. اولین تقسیمات سیاسی به صورت رسمی پس از تصویب قانون تقسیمات کشوری در سال ۱۳۱۶ انجام شد که تاکنون تغییرات زیادی در آن به وجود آمده است. براساس آخرین تقسیمات کشوری استان خوزستان، در سال ۱۳۸۹، ۲۴ شهرستان، ۵۵ بخش، ۶۴ شهر و ۱۳۲ دهستان و ۴۳۷۰ روستا دارد. البته در سال ۱۳۹۱ این تقسیمات تغییراتی یافته و به تعداد شهرها اضافه شده است.

فعالیت

- با توجه به شکل ۱-۲ به سؤالات زیر پاسخ دهید.
- ۱- شهرستان محل زندگی خود را روی نقشه با علامت * مشخص کنید.
 - ۲- شما در شهرستان..... بخش..... شهر..... دهستان..... روستای..... زندگی می‌کنید.

شکل ۱-۲- نقشه تقسیمات سیاسی استان در سال ۱۳۸۹

جدول ۱-۲- تقسیمات سیاسی استان به تفکیک شهرستان در سال ۱۳۸۹

ردیف	شهرستان	بخش	شهر	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان
۱	آبادان	مرکزی	آبادان	آبادان	بهمنشیر جنوبی	ابوشانک
					بهمنشیر شمالی	فرخزاد
					شلاهی	ثوامر
		اروند کنار	اروند کنار	اروند کنار	مینوبار	کوت شنوف
					نوآباد	ابنار
					نصار	فرخ بی
۲	امیدیه	مرکزی	امیدیه	امیدیه	آسیاب	آسیاب
					چاه سالم	چاه سالم
		جایزان	جایزان	جایزان	جایزان	جایزان
					جولکی	جولکی
۳	اندیکا	مرکزی	قلعه خواجه	قلعه خواجه	قلعه خواجه	قلعه خواجه
					شلال دشتگل	یا آب شلال
		چلو	-	زاووت	چلو	زاووت
					لَر کُتک	کُتک
		آبژدان	-	آبژدان	آبژدان	جعفرآباد
					کوشک	کوشک
۴	اندیمشک	مرکزی	اندیمشک	اندیمشک	حومه	شهر بابک
					الوار گرمسیری	حسینیه
		حسینیه	حسینیه	قیلاب		
				مازو	مازو	

مرکز دهستان	دهستان	مرکز بخش	شهر	بخش	شهرستان	ردیف
صفحه یک	اسماعیلیه	اهواز	اهواز	مرکزی	اهواز	۵
الهایی	الهایی					
ابوناگه	سویسه					
بهر	کوت عبدالله					
گبیر یک	لامی					
غیزانیه	غیزانیه					
مُشرحات	مُشرحات					
گمبوعه بزرگ	جهاد	حمیدیه	حمیدیه	حمیدیه		
دهکده	طراح					
علاونه فای	کرخه					
پشت بیان	بیان	ایذه	ایذه	مرکزی	ایذه	۶
کول فرح	حومه شرقی					
راسوند	حومه غربی					
چم ریحان	مرغا					
چنارستان	هلايجان					
دهدز	دهدز	دهدز	دهدز	دهدز		
ده نو کیزوک	دنباله رود جنوبی					
باجول	دنباله رود شمالی					
جنگه	سوسن شرقی	تُرشک	-	سوسن		
تُرشک	سوسن غربی					
رود زرد کاید رفیع	رود زرد	باغملک	باغملک	مرکزی	باغملک	۷
قلعه تل	قلعه تل					
ابوالعباس	منگشت		قلعه تل			
دور تو	هپرو	صیدون	صیدون	صیدون		
صیدون	صیدون شمالی					
رودزیر	صیدون جنوبی	میداود سفلی	میداود	میداود		
میداود سفلی	میداود					
دالان	سرله					
عماشیه یک	عنافچه	ملائانی	ملائانی	مرکزی		
صلیعه	ملائانی		شیبان			
زرگان	زرگان	ویس	ویس	ویس	باوی	۸
ام البلیل	ویس					

جغرافیای انسانی استان

ردیف	شهرستان	بخش	شهر	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان		
۹	بندر ماهشهر	مرکزی	بندر ماهشهر	بندر ماهشهر	جراحی	هچه سفلی		
			چمران					
		بندر امام خمینی	بندر امام خمینی	بندر امام خمینی	-	-		
۱۰	بهبهان	مرکزی	بهبهان	بهبهان	حومه	منصوریه		
					دودانگه	دودانگه بزرگ		
		تشان	-	مشهد	تشان غربی	آب امیری		
					تشان شرقی	مشهد		
		زیدون	سردشت	سردشت	سردشت	درونک		
					سردشت	سردشت		
		آغاجاری	آغاجاری	آغاجاری	-	-		
۱۱	خرمشهر	مرکزی	خرمشهر	خرمشهر	حومه شرقی	حفار شرقی		
					حومه غربی	بل نو		
		مینو	مینوشهر	مینوشهر	غرب کارون	کفیشه		
					جزیره مینو	مینو شهر		
۱۲	دزفول	مرکزی	دزفول	دزفول	قبله ای	محمد بن جعفر		
			دز آب					
			صافی آباد		شمس آباد			
			میانرود					
		شمس آباد						
		چغامیش	چغامیش	چغامیش	چغامیش	چغامیش		
					خیبر	شهرک خیبر		
		سردشت	سالد	سالد	سالد	سالد		
					حمزه	ماهور برنجی سفلی		
		شهیون	-	شهیون	-	شهیون	احمد فداله	فداله عمران
امام زاده سید محمود	شوی							
دره کاید	کول سیرا							
سید ولی الدین	گوشه							
شهی	وحدت							
الله اکبر	جلیزی حنظله							
۱۳	دشت آزادگان	مرکزی	سوسنگرد	سوسنگرد	حومه شرقی	جلالیه		
					حومه غربی	بردیہ یک		
		بستان	بستان	بستان	بستان	میهن آباد		
					سعیدیه	حاجی سالم		

ردیف	شهرستان	بخش	شهر	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان	
۱۴	رامشیر	مرکزی	رامشیر	رامشیر	عبدلیه غربی	صفحه یک	
		مشراگه	مشراگه	مشراگه	عبدلیه شرقی	عبدلیه	
					مشراگه	مشراگه	
					آزاده	وسیله	
۱۵	رامهرمز	مرکزی	رامهرمز	رامهرمز	ابوالفارس	باوج	
		مرکزی	رامهرمز	رامهرمز	حومه شرقی	باصدی حاج بارون	
					حومه غربی	مریجه	
					سلطان آباد	سلطان آباد	
۱۶	شادگان	مرکزی	شادگان	شادگان	آبشار	نهر جدید	
					بوزی	بوزی	
					جفال	جفال	
					حسینی	غریبه	
					دارخوین	دارخوین	
		خنافره	-	ناصری	ناصری		
۱۷	شوش	مرکزی	شوش	شوش	بن معلی	بهرام	
			حُر	حسین آباد	عمله تیمور		
		فتح المبین	فتح المبین	فتح المبین	فتح المبین	سرخه	فتح المبین
						چنانه	محمد صافی
		شاوور	شاوور	شاوور	الوان	آهو دشت	مزرعه یک
						سید عباس	سید عباس
شاوور	شاوور						
۱۸	شوشتر	مرکزی	شوشتر	شوشتر	سردار آباد	سردار آباد	
					شهید مدرس	در خزینه	
					میان آب	عرب حسن	
					میان آباد شمالی	مهدی آباد	
		گوریه	گوریه	گوریه	گوریه	شعبیه غربی	گوریه
						شعبیه شرقی	زویه دو

جغرافیای انسانی استان

ردیف	شهرستان	بخش	شهر	مرکز بخش	دهستان	مرکز دهستان
۱۹	گتوند	مرکزی	گتوند	گتوند	جنت مکان	جنت مکان
			صالح شهر		کیارس	
			جنت مکان		سماله	
۲۰	لالی	مرکزی	سماله	سماله	عقیلی شمالی	عقیلی جنوبی
			ترکالکی		دشت لالی	
۲۱	مسجد سلیمان	مرکزی	مسجد سلیمان	مسجد سلیمان	جهدانگیری شمالی	جهدانگیری جنوبی
			گلگیر		گلگیر	
			گلگیر		گلگیر	
۲۲	هفتکل	مرکزی	هفتکل	هفتکل	حومه	حومه
			رغیوه		رغیوه	
			رغیوه		رغیوه	
۲۳	هندیجان	مرکزی	هندیجان	هندیجان	هندیجان شرقی	هندیجان غربی
			چم خلف عیسی		چم خلف عیسی	
			سورین		سورین	
۲۴	هویزه	مرکزی	هویزه	هویزه	هویزه شمالی	هویزه جنوبی
			نیسان		بنی صالح	
			نیسان		نیسان	

فعالیت

باتوجه به جدول ۱-۲ به سؤال زیر پاسخ دهید:
شهرستان شما از چند بخش، شهر و دهستان تشکیل شده است؟

درس ۷ شیوه‌های زندگی در استان

زندگی کوچ‌نشینانی

زندگی کوچ‌نشینانی در استان، نتیجه شرایط جغرافیایی و تنوع محیطی است. این نوع زندگی به صورت محدود مشاهده می‌شود که عشایر بخش عمده‌ای از سال را در نقاط سردسیر و بخش دیگر آن را جهت تأمین علوفه در گرمسیر زندگی می‌کنند. عشایر استان‌های لرستان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد و ایلام در دوره سرد سال به استان کوچ می‌کنند. بررسی‌های موجود نشان از کاهش تعداد کوچ‌نشینان در سال‌های اخیر دارد. مهم‌ترین عوامل مؤثر در این امر عبارت‌اند از:

- ۱- تغییر در رویه زندگی
- ۲- کمبود خدمات رفاهی، بهداشتی، آموزشی
- ۳- محدودیت‌های آب، مرتع و خاک

شکل ۲-۲- کوچ‌نشینانی بختیاری

اقتصاد مردم عشایر بیشتر از طریق دامداری و در درجه بعد بر زراعت، باغداری و صنایع دستی استوار است.

خوزستان در دوره سرد سال پذیرای بیش از ۱۴۰ هزار نفر جمعیت کوچ رو است که پس از استان فارس، جایگاه دوم را به خود اختصاص می‌دهد. عشایر عرب نیز در سطح محدودی از مناطق غربی استان جابه‌جا می‌شوند.

شکل ۳-۲- سیاه چادر - محل زندگی عشایر استان

زندگی روستایی

شکل‌گیری زندگی روستایی در استان تحت تأثیر عواملی چون آب، نوع خاک، آب و هوا و ناهمواری‌ها است.

روستاهای استان عمدتاً به صورت متمرکزند و از نظر مکان استقرار به چهار دسته تقسیم می‌شوند:

۱ - روستاهای کوهستانی: بر روی دامنه کوه‌ها روستاهایی شکل گرفته‌اند که ساکنان آن بیشتر دامدارند. در دره‌ها که

کشاورزی اهمیت می‌یابد برای حفظ زمین‌های کشاورزی روستاهای پلکانی شکل گرفته‌اند.

۲- روستاهای دشتی : این روستاها در دشت‌های میان کوهی به‌وجود آمده‌اند. فعالیت عمده مردم این روستاها دامپروری و کشت دیم است.

شکل ۲-۴- روستای پلکانی در بخش کوهستانی - مال آقا

۳- روستاهای جلگه‌ای : این روستاها بیشتر در حاشیه رودها استقرار یافته‌اند. فعالیت عمده مردم این روستاها زراعت، باغداری، صیفی کاری و دامداری است.

۴- روستاهای تالابی : در حاشیه و درون تالاب‌های شادگان و هویزه روستاهایی تشکیل شده‌اند که حیات آنها وابسته به این تالاب‌هاست.

شکل ۲-۵- روستای تالابی - شادگان

شکل ۲-۶- روستای دشتی - صیدون

شکل ۲-۷- روستای جلگه‌ای - هندیجان

منابع درآمد روستایی

منابع درآمد روستایی در استان تحت تأثیر محیط جغرافیایی، متنوع است. عمده‌ترین این فعالیت‌ها، زراعت، باغداری، دامداری، پرورش طیور، صیادی، زنبورداری و صنایع دستی است. ممکن است یک نوع فعالیت اقتصادی در بعضی از روستاها اهمیت بیشتری پیدا کند.

شکل ۸-۲- نخل‌کاری و صیفی‌کاری در مناطق روستایی استان

بیشتر بدانیم

مصالح به کار رفته در خانه‌های روستایی تابع شرایط محیطی آنهاست؛ به گونه‌ای که در مناطق جلگه‌ای خشت و گل، در نقاط کوهستانی سنگ و گچ و در تالاب‌ها نی و بردی استفاده می‌شود. امروزه توسعه وسایل ارتباطی زمینی استفاده از مصالح جدید را فراهم آورده است.

شکل ۹-۲- استفاده از مصالح جدید در مسکن روستایی استان

زندگی شهری

زندگی شهری در استان سابقه طولانی دارد. وجود بسترهای مناسب طبیعی و انسانی سبب شکل‌گیری شهرهای استان شده است. در این میان شوش با پیشینه‌ای کهن به عنوان یک نماد تاریخی محسوب می‌شود. شکل‌گیری شهرها در استان بیش از هر چیز وابسته به آب است. بر این اساس بخش جلگه‌ای از نظر تأمین آب نسبت به بخش کوهستانی موقعیت مناسب‌تری داشته و تعداد شهرها و جمعیت شهری بیشتری را در خود جای داده است.

شکل ۱۱-۲- آبادان در کنار اروند

شکل ۱۰-۲- دزفول در کنار رود دز

- به طور کلی در پیدایش، گسترش و نقش‌یابی شهرهای استان، عوامل مختلفی دخالت داشته‌اند که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از:
- ۱- موقعیت تاریخی: شهر شوش به عنوان پایتخت ایلامیان و هخامنشیان از اهمیت زیادی برخوردار بوده است.
 - ۲- آب و خاک: شهرهای شوشتر، دزفول، بهبهان، رامهرمز، شادگان به سبب داشتن منابع آب و خاک مناسب شکل گرفته‌اند.
 - ۳- موقعیت بندرگاهی: شهرهای خرمشهر، ماهشهر، بندر امام خمینی، هندیجان، به سبب واقع شدن در کناره دریا و تبادلات بازرگانی با سایر کشورها به وجود آمده‌اند.
 - ۴- منابع و صنایع نفت و گاز: شهرهای آغاچاری، امیدیه، مسجد سلیمان، هفتگل به علت وجود منابع نفت و گاز و صنایع مرتبط با آن شکل گرفته‌اند. آبادان در نتیجه تأسیس پالایشگاه فرآورده‌های نفتی گسترش یافته است.
 - ۵- راه‌های ارتباطی: شهر اندیمشک به سبب قرارگیری در مسیر راه‌های ارتباطی پیدایش و توسعه یافته است. در سال‌های اخیر با احداث راه ارتباطی خوزستان به شهرکرد و اصفهان دو شهر باغملک و ایذه نیز در مسیر ارتباطی قرار گرفته‌اند که می‌تواند در توسعه بخشی به این دو شهر مؤثر واقع شود.
 - ۶- زندگی عشایری: شهرهای ایذه، باغملک، لالی و اندیکا از جمله شهرهایی هستند که در اثر اسکان عشایر شکل گرفته‌اند.

جغرافیای انسانی استان

از نظر نقش و کارکرد، شهرهای استان از درجات متفاوتی برخوردارند. نقش خدماتی و تجاری در بیشتر شهرها دیده می‌شود اما برخی از این نقش‌ها بارز است؛ به عنوان مثال، موقعیت اداری - سیاسی، خدماتی، ارتباطی، دانشگاهی اهواز را به صورت یک شهر چند نقشی در آورده است.

آیا می‌دانید

برای ساماندهی جمعیت مازاد شهر اهواز دو شهر جدید رامین در شمال و شیرین شهر در جنوب اهواز در نظر گرفته شده است.

فعالیت

با توجه به آموخته‌های خود جهت کاهش مشکلات اهواز و شهرهای بزرگ استان پیشنهادات خود را ارائه نمایید.

مشکل	پیشنهاد
تردد در خیابان‌های مرکزی اهواز	- ایجاد مراکز جدید خدماتی در محلات - ایجاد پل‌های روگذر و زیرگذر - احداث شهرک جهت انتقال مطب پزشکان - -
دفع آب‌های سطحی	- احداث و توسعه شبکه دفع آب‌های سطحی -
دفع پسماندها	- مکانیزه کردن جمع‌آوری زباله‌های شهری -
حاشیه نشینی	-

مسائل و مشکلات توسعه شهری

مهم‌ترین مسائلی که شهرهای استان به خصوص شهرهای بزرگ را با مشکل مواجه ساخته است عبارت‌اند از:

۱- عدم تناسب تعداد جمعیت و تأسیسات و تجهیزات شهری

۲- قیمت بالای زمین و مسکن

- ۳- تک هسته‌ای بودن شهرها
- ۴- وقفه در اجرای طرح‌های عمرانی و ساماندهی محلات و بافت فرسوده شهری
بخشی از این مشکلات را می‌توان با اقدامات زیر کاهش داد :
 - حفاظت از کاربری فضای سبز در طرح‌های مصوب شهری و توسعه آن
 - اصلاح شبکه‌های ارتباطی، افزایش وسایل حمل و نقل عمومی، احداث قطار شهری، توسعه پل‌ها و زیرگذرها
 - اصلاح شبکه دفع آب‌های سطحی

شکل ۱۲-۲- آب‌گرفتگی معابر- اهواز

شکل ۱۳-۲- گسترش آپارتمان نشینی اهواز

- عوامل مختلفی که در پراکندگی و توزیع نامتعادل جمعیت در سطح استان مؤثرند شامل:
- ۱- عوامل طبیعی: توزیع ناهمگون منابع آب و خاک، کوهستانی بودن بخش‌هایی از استان، وجود ماسه‌زارها و شوره‌زارها، گرمی بیش از حد هوا در برخی از نقاط.
 - ۲- عوامل انسانی: تقسیم نامساوی امکانات رفاهی، صنعتی و منابع عظیم نفت و گاز.

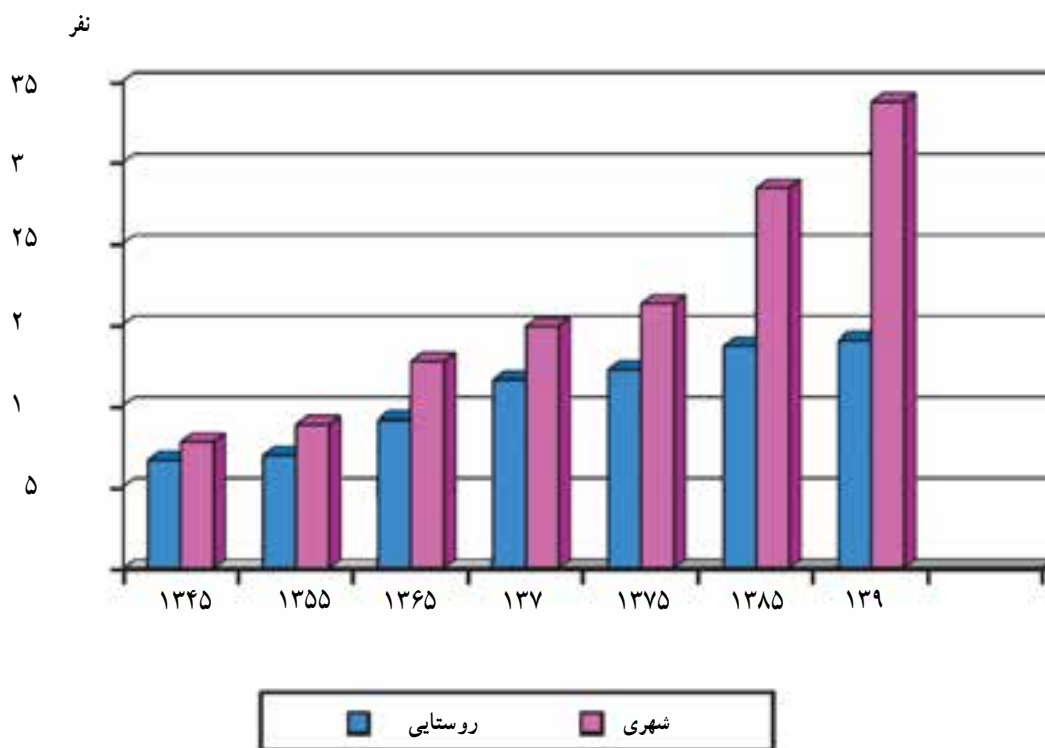
شکل ۱۴-۲- نقشه تراکم نسبی جمعیت شهرستان‌های استان در سال ۱۳۸۹

ترکیب جمعیت: براساس آخرین سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت استان حدود ۴۵۳۱۷۲۰ نفر بوده است که بیش از ۶ درصد جمعیت کشور را شامل می‌شود؛ که از این تعداد ۷۱ درصد در شهرها و ۲۹ درصد در مناطق روستایی ساکن بوده‌اند. مساحت استان ۴ درصد مساحت کل کشور است و در هر کیلومتر مربع آن ۷۱ نفر زندگی می‌کنند، این رقم از تراکم نسبی کشور ۲۸ نفر بیشتر است (تراکم نسبی کشور ۴۳ نفر در هر کیلومتر مربع است).

جدول ۲-۲- ترکیب جمعیت شهری و روستایی استان

شهری	روستایی	سال
۸۸۳ ۵۷	۶۹۵ ۲۲	۱۳۴۵
۱۲۷۵۱ ۹	۹۱۲ ۹	۱۳۵۵
۱۴۸۵۳۵۶	۱۱۶۱۶ ۲	۱۳۶۵
۱۹۳ ۴۴	۱۲۲۵ ۱۳	۱۳۷
۲۳۴۲۵۱۴	۱۳۶۷۹۴۵	۱۳۷۵
۲۸۷۳۵۶۴	۱۴ ۱۴۱۵	۱۳۸۵
۳۲۱۸۴۵۱	۱۳۱۳۲۶۹	۱۳۹

شکل ۱۵-۲- نمودار جمعیت شهری و روستایی طی سال‌های ۱۳۴۵-۹۰

جدول ۲-۳- جمعیت و متوسط رشد سالانه

سال	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹
جمعیت به نفر	۱۲۷۷۸۱۴	۱۶۱۷ ۲۴	۲۱۸۷۱۱۸	۲۶۸۱۹۷۸	۳۱۷۵۸۵۲	۳۷۴۶۷۷۲	۴۲۷۴۹۷۹	۴۵۳۱۷۲
میانگین رشد سالانه نسبت به دوره قبل (درصد)	-	۲/۴	۳/۱	۲/۱	۳/۴	۳/۴	۱/۳۳	۱/۱۷

فعالیت

با توجه به شکل ۱۴-۲ به سؤالات زیر پاسخ دهید.

- ۱- آیا جمعیت در همه مناطق استان به صورت یکنواخت پراکنده شده است؟
- ۲- تراکم نسبی جمعیت در شهرستان محل زندگی شما چند نفر است؟
- ۳- بیشترین و کمترین تراکم جمعیت در کدام شهرستان‌های استان مشاهده می‌شود؟
- ۴- آیا تبدیل نقاط روستایی به شهر تأثیری بر توسعه آنها داشته است؟ چگونه؟

مهاجرت

خوزستان همواره استانی مهاجرپذیر بوده است. اما طی سال‌های ۶۵-۱۳۵۹ به دلیل وقوع جنگ تحمیلی، تعداد زیادی از جمعیت آن به استان‌های دیگر مهاجرت کردند. پس از پایان جنگ، دوباره خوزستان به صورت یک استان مهاجرپذیر در آمد. بخشی از مهاجرت، درون استانی است که اغلب به انگیزه کسب فرصت‌های شغلی و امید به زندگی بهتر انجام می‌گیرد. به طور کلی حدود یک سوم جمعیت استان را مهاجران غیر بومی تشکیل می‌دهد. اما به نظر می‌رسد که روند مهاجرت به استان در سال‌های اخیر تغییر کرده است.

مهم‌ترین پیامدهای مهاجرت بی‌رویه به شهرها عبارت‌اند از:

- گسترش حاشیه نشینی
- محدودیت در ارائه خدمات در محلات جدید شهری
- افزایش ترافیک شهری

فعالیت

برای جلوگیری از مهاجرت روستاییان استان به شهرها چه راهکارهایی پیشنهاد می‌دهید؟

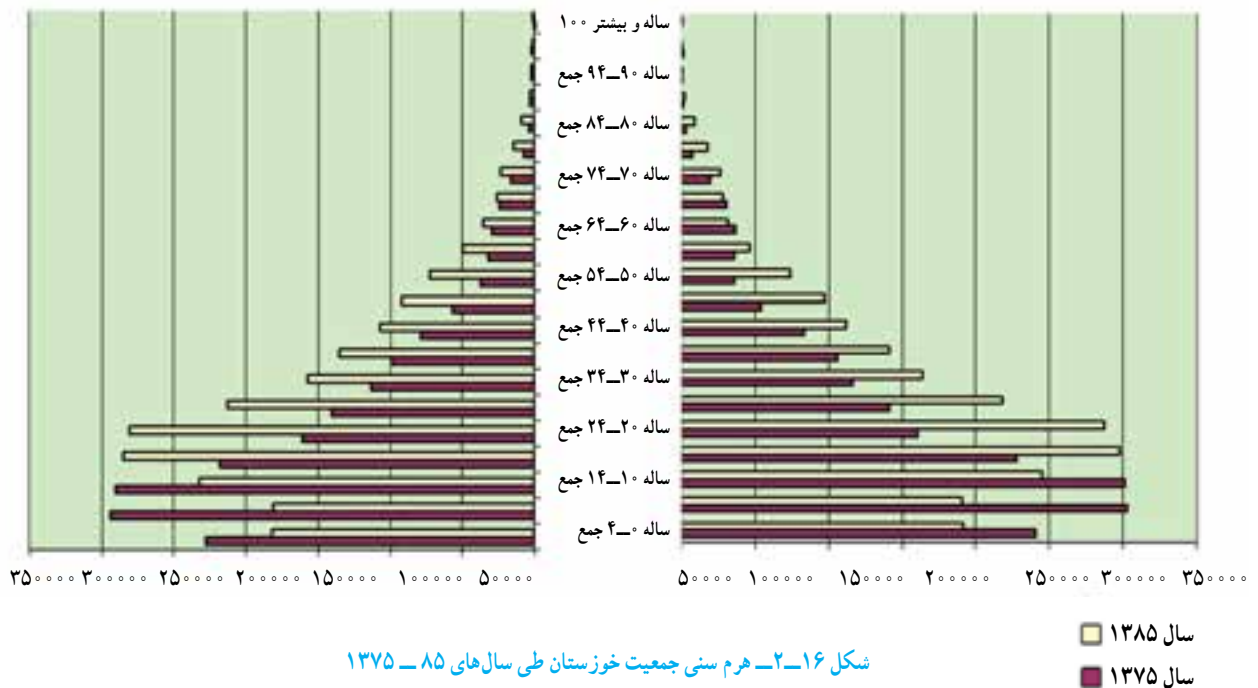

روند افزایش جمعیت در استان

با توجه به جدول ۲-۳ جمعیت استان طی ۵۰ سال اخیر سه برابر شده است. در دوره جنگ تحمیلی نرخ رشد جمعیت کاهش یافت؛ اما در طی سال‌های ۱۳۶۵-۱۳۷۵ به دلیل بازگشت مهاجرین نرخ رشد رو به افزایش نهاد. مسائل فرهنگی و اجتماعی و رونق فعالیت‌های اقتصادی پس از جنگ باعث افزایش نرخ رشد جمعیت در استان شده است. در دهه اخیر به دنبال اعمال سیاست‌های تنظیم خانواده نرخ رشد جمعیت رو به کاهش نهاد و این روند همچنان ادامه دارد.

ساخت سنی جمعیت

از کل جمعیت استان، حدود ۲۸/۵ درصد آن کمتر از ۱۵ سال می‌باشد که حدود ۶۷ درصد بین ۱۵ تا ۶۵ سال و بیش از ۳/۸ درصد بالاتر از ۶۵ سال دارند. با توجه به هرم سنی در سال ۸۵ قاعده هرم جمع شده که نشان دهنده تأثیر سیاست‌های تنظیم خانواده و کنترل جمعیت در استان است. بالا بودن جمعیت فعال استان (سنین ۶۵-۱۵ سال) نیاز به سرمایه‌گذاری در زمینه اشتغال، آموزش و مسکن دارد.

فعالیت

هرم سنی سال‌های ۱۳۷۵ و ۱۳۸۵ را با هم مقایسه کنید. چه تغییری در ترکیب جمعیت استان مشاهده می‌کنید؟

فصل سوم

ویژگی‌های فرهنگی استان خوزستان

درس ۹ آداب و رسوم مردم استان

به وصف نام خوزستان نامی
مگو شکر حکایت مختصر کن
ز استاد سخن بشنو نظامی
چو گفتم سوی خوزستان گذر کن
(نظامی گنجوی)

فرهنگ هر قوم و ملتی، ترکیبی از اعتقادات، اسطوره‌ها، آیین‌ها و به‌طور کلی شیوه‌ها و الگوهای زندگی است که در طول زمان شکل می‌گیرد و از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود.

فعالیت

چرا باید در حفظ میراث فرهنگی بکوشیم؟

زبان و انواع گویش‌های محلی

زبان یکی از عناصر فرهنگ است که موجب انتقال و تداوم آن می‌شود. در آغاز دوره اسلامی، زبان مردم استان، فارسی دری بوده که در برخی نقاط، گویش خوزی نیز رواج داشته است. خوزستان در قلمرو گویش و لهجه‌های گروه جنوب غربی ایران قرار دارد.

جدول ۱-۳- زبان و گویش‌های رایج در استان

ردیف	زبان	گویش
۱	فارسی	لری (بختباری، بهمئی، لکی، فیلی و...)، شوشتری، دزفولی، بهبهانی
۲	عربی	گویش‌های متفاوت
۳	ترکی	قشقایی

فعالیت

جدول زیر را کامل کنید.

واژه				ردیف
گوش محلی	عربی	لری بختیاری	فارسی	
	أَمَل	وايه	آرزو	۱
	ظَن	سول	گمان	۲
	نَحَل	گنج	زنبور	۳
	وَلَد	کُر	پسر	۴
	مِرْفَق	کُرو	آرنج	۵

دین و مذهب

مردم خوزستان، شیعی مذهب‌اند و حدود ۱ درصد از مردم استان را سایر اقلیت‌های مذهبی تشکیل می‌دهد.

بیشتر بدانیم

در استان ما، اقلیت مذهبی، به نام صابئین مندایی زندگی می‌کنند و کتاب دینی آنها «گنزا ربا» است. صابئین، حضرت یحیی (ع) را بزرگ‌ترین پیامبر می‌دانند. غسل تعمید، برجسته‌ترین و اصلی‌ترین آیین منداییان است که در روز یکشنبه توسط مقام دینی آنها (گنجور)، صورت می‌پذیرد.

صنایع دستی استان

صنایع دستی، به صنایعی گفته می‌شود که به کمک دست یا ابزارهای دستی تولید می‌شود و نتیجه ذوق و هنر استادکاران آن است. با توجه به شرایط ویژه جغرافیایی و فراوانی پاره‌ای از مواد اولیه، زمینه رشد و رونق بعضی از این صنایع در استان فراهم شده است.

برای مطالعه

جدول ۲-۳- مهم ترین صنایع دستی استان

ردیف	نام رشته	محل تولید
۱	رنگرزی گیاهی	اندیمشک - باغملک
۲	احرامی بافی	بهبهان - دزفول - شوشتر
۳	ابریشم بافی (مقنعه)	دزفول
۴	عبابافی	بهبهان
۵	حصیر بافی - بوربابافی	آبادان - هویزه - خرمشهر - دشت آزادگان - شادگان
۶	قالی بافی	اندیمشک
۷	گلیم بافی	هفتکل
۸	گیوه بافی	بهبهان - دزفول
۹	کپوبافی	دزفول
۱۰	توربافی	آبادان - خرمشهر - شادگان - هندیجان
۱۱	چوقابافی	ایذه - اندیکا - باغملک - لالی - مسجد سلیمان
۱۲	موج بافی	بهبهان - شوشتر
۱۳	نمدمالی - کلاه نمدی	بهبهان - دزفول
۱۴	آهنگری سنتی	دزفول - رامهرمز
۱۵	ورشوسازی - مسگری	بهبهان - دزفول - شوشتر
۱۶	سفالگری	آبادان - دزفول - شوش
۱۷	میناکاری طلا و نقره	اهواز
۱۸	زیورآلات سنتی	دزفول - شوشتر
۱۹	خراطی	بهبهان - دزفول
۲۰	سیاه چادر - وریس - خورجین	ایذه - اندیکا - باغملک - لالی - مسجد سلیمان

ویژگی‌های فرهنگی استان

کیوبافی

عبابافی

میناکاری

ورشوسازی

خراطی

حصیربافی

نمدمالی

گلیم‌بافی

شکل ۱-۳- برخی از صنایع دستی استان

بیشتر بدانیم

الف) غذا و شیرینی های محلی

در خوزستان، غذاهای محلی متنوعی وجود دارد. با وجود گسترش شهرنشینی، غذاهای سنتی هنوز در برخی نقاط از اهمیت زیادی برخوردار است. برخی از غذاها و شیرینی های محلی عبارت اند از :

- ۱- غذاهای محلی : مُفَطَّح، آش آرده (حُرّه)، نون چرب، قُلُقُل، گُوبِنَه (گمنه)، قلیه ماهی، توله (بنبرک)، بَرکُو
- ۲- شیرینی های محلی : فِل، رنگینک، کاکال، توجیری، کلوچه

ب) بازی های محلی

در گذشته، بازی های متعدد و تقریباً مشابهی در همه روستاها و شهرهای استان، انجام می گرفت. از جمله این بازی ها می توان به : شالِ کُو، چُوکِلی، تَپ تَپ گُروسک، صَگِله، اِمجِیس (انگشتربازی) و... اشاره نمود. ممکن است بسیاری از این بازی ها با سایر مناطق کشور مشترک باشد.

فعالیت

در محل زندگی شما، کدام نوع بازی ها در میان کودکان و نوجوانان رایج است؟ یکی از آنها را انتخاب و جدول زیر را کامل کنید.

	نام بازی
	وسایل بازی
	تعداد بازیکنان
	هدف بازی
	شرح بازی

ادبیات شفاهی

بخش بزرگی از فرهنگ عامه مردم، ادبیات شفاهی است که شامل افسانه و قصه ها، ترانه های محلی، لالایی ها، ضرب المثل ها و باورهای عامیانه می باشد.

قصه‌ها و افسانه: یکی از گونه‌های ادبیات عامه، قصه و افسانه است که با طبیعت و زندگی مردم پیوند نزدیکی دارد. اغلب آنها با ریشه‌های مشابه، فقط با تفاوت‌های کمی در سطح استان نقل می‌شود؛ از جمله: شاه پیرون، سنگ و گردو، کیک و مور، حاتم طایی، جمیل و جمیله.

ترانه‌های محلی: ترانه‌ها، شامل مجموعه گفتارهای منظومی است که به مناسبت‌های مختلف در حین کار، جشن‌ها، آیین‌ها، سوگواری‌ها، در هنگام بازی و تفریح خوانده می‌شوند.

نمونه‌ای از ترانه‌های محلی استان

(الف) ترانه‌های معروف «دی بلال»:

اِشْنِیدُم تو گریدَت ، وِیْدُم وَا مَایَتِ دِی بَلال
ریم نَبی پُرِیْسْت کُنْم ، چِه طوَرِ حَالیَتِ دِی بَلال
اوسو که جَوونِ یِیْم ، خوب شال اِیْسُوم دِی بَلال
هَر گُلی کِه بَهِتَرِ بی ، تِیس اِیْسُوسُم دِی بَلال

(ب) بیت برزگری

میر مات بُنگ اِیْرَنَه ای بَرِ کِلوری دَاسِتَه آواریده نَروم زَه زونی

بَرزی بَری نِیکنم ، دَاسِمه فروشم بِدِیس شال و کُله به شو گُروشم

لالایی‌ها: لالایی، نخستین ارتباط موزون کلامی میان مادر و کودک است که نقش مهمی در پیوند عاطفی

میان آن دو ایفا می‌کند.

لالا لالا، گل سوسن بابا اومه، تیم روشن

لالا لالا، عزیز ترنه پوشم کجا بردی کیلیل عقل و هوشم

سر کوه بلند تشی به کاره برنج قُل اِیْرَنَه دل بی قراره

ضرب المثل‌ها: همه اقوام ایرانی مثل‌هایی دارند که اغلب آنها امروزه نیز به کار برده می‌شوند. مَثَل‌ها به مثابه

گنجینه‌ای گرانها و ارزشمند از نیاکان، باقی مانده است.

فلانی او برژن (لرهای شوش)

فلانی از فقر و نداری به جای آس، آب می‌پزد.

إلْقَدْغَه الحِیَه بایدَه ایخاف مِن بَرَة الحِیَل (عربی)

مار گزیده از ریسمان سیاه و سفید می‌ترسد.

سرگر بندیر تُنگَر (گوش لری)

کنایه از آدم بهانه‌گیر و حساس که منتظر کوچک‌ترین بهانه است.

او خون نه کار بزه (گوش هندیجانی)

کار هر بز نیست خرمن کوفتن - کنایه از این که کار را به کاردان باید سپرد.

آفتو زیر سَلَه نَمیشو (گوش بهبهانی)

آفتاب زیر سید پنهان نمی شود.

دو دیش نَمکَنه چاره دوهونیش (گوش شوشتری)

دو دستش از عهده دهانش بر نمی آیند. کنایه از پر خوری بعضی از افراد به ویژه در میهمانی هاست.

دَس، دَس بِ شور - هر دو دَس ریه (گوش دزفولی)

دست، دست را شستشو می دهد و هر دو دست صورت را (کنایه از مفید بودن همکاری و هماهنگی در کارها)

رَهَنه واری، پیانه و اسنجی (گوش لری بختیاری)

راه را باید رفت و مرد را باید امتحان کرد.

بیچاق ازین کسمز (ترکی قشقای)

چاقو دسته خود را نمی برد - کنایه از اینکه انسان عاقل به نزدیکان خود لطمه نمی زند.

نمونه هایی از باورهای عامیانه: اگر کف دست راست بخارد، نشانه رزق و روزی است و اگر کف دست

چپ بخارد، نشانه جنگ و ستیز است.

اگر هنگام درست کردن خمیر، کمی از آن به بیرون پرتاب شود، میهمان می رسد.

اگر باران بر بدن مرده ای بیارد، تا چهل روز باران نمی بارد.

فعالیت

دو نمونه از باورهای عامیانه رایج در محل زندگی خود را ذکر کنید.

پوشش سنتی مردم استان

با توجه به تنوع اقوام، پوشش های متفاوتی مورد استفاده قرار می گیرد.

پوشش مردم بختیاری

زنان: لَچک، می نا، جومه، شولار قری، کلجه

مردان: کلاه نمدی، پیراهن، چوقا، شولار دبیت، گیوه

پوشش مردم عرب

مردان: چفیه، دشداشه (پیراهن بلند)، عبا، بِشِت، عِگال

زنان: شبیله (روسری)، ثوب، چادر (عبایی)

شکل ۲-۳- نمونه‌ای از لباس‌های محلی استان

مراسم و آیین‌های خاص در استان

الف) مراسم طلب باران : در برخی از مناطق استان در مواقع خشکسالی، مراسم طلب باران انجام می‌شود. شیوه انجام این رسم بدین گونه است که کودکان دور هم جمع شده و با هم این شعر را می‌خوانند :

هارهار هارونکی خدا بده بارونکی

مشکویل کانه، کانه مشکویل

مَشکویل خشکه، مازَم ایزنه

یا خدا! بارون، تا نَمَش کُنه

ب) آیین شاهنامه خوانی : یکی از سنت‌های مردم بختیاری، شاهنامه خوانی است.

شکل ۳-۳- مراسم شاهنامه خوانی - مسجد سلیمان

ج) آیین گریگان: مردم عرب استان در ماه مبارک رمضان، مراسم‌ها و آیین‌های بسیاری دارند که یکی از آنها «گریگان»، نامیده می‌شود. این مراسم به شکرانه تولد امام حسن (ع) برگزار می‌شود. در شب نیمه دوم ماه رمضان، کودکان با پوشیدن لباس‌های نو و محلی به در خانه‌ها می‌روند و این اشعار را می‌خوانند:

«گریگان، گریگان»
«اللّٰهُ يعطیکم رضعان»

«ماجینه یا ماجینه – حل الکیس و انظینا»

«یا اهل سطوح – تنطونه لو نروح»

(خدا به شما فرزند دهد)

(آمدیم و آمدیم – در کیسه را باز کن و به ما عیدی و شیرینی بده)

(ای افرادی که بالای پشت بام ایستاده‌اید – به ما عیدی می‌دهید یا برویم)

در این مراسم، اهالی خانه‌ها به بچه‌ها که هر یک سبدی را در دست دارند، شیرینی و عیدی می‌دهند. این مراسم تا پاسی از شب ادامه می‌یابد.

ماه محرم در خوزستان

برگزاری مراسم شبیه‌خوانی، سیاه‌پوشی دیوارها، حجله قاسم، مشعل گردانی، حمل شیدونه، سقایی و مقتل خوانی از آیین‌های سوگواری شهادت سالار شهیدان در دهه اول ماه محرم است.

شکل ۴-۳- بزرگ‌ترین تعزیه میدانی کشور – شوش

در میان مردم عرب خوزستان «سابع» یا روز هفتم دههٔ ماه محرم هر سال به شهادت حضرت عباس (ع) تعلق دارد. در این روز مردم در مراسم سوگواری خاص آن حضرت به ویژه در مکان مذهبی «عباسیه» شرکت می‌جویند. تعلق خاطر مردم به حضرت عباس (ع)، تأسیس عباسیه را در کنار مساجد و حسینیه‌ها موجب شده است. اطعام سوگواران در عباسیه‌ها و دیگر اماکن مذهبی و توزیع نذری در میان اهالی هر محله در روز هفتم محرم بسیار چشم‌گیر است. در فرهنگ عامیانهٔ مردم، حضرت عباس (ع) نماد غیرت و محافظت از ناموس اهل بیت است. براین اساس به «ابوالغیره» یاد می‌شود. طلب شفاعت و سوگند به دست‌های بریدهٔ او از الگوهای رفتاری رایج مردم منطقه است.

فرهنگ تعاون و همیاری در استان

از ویژگی‌های جوامع سنتی تعاون و همیاری است که در همهٔ بخش‌های زندگی مردم اعم از (اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی) قابل توجه است. این ویژگی فرهنگی موجب دستیابی به احساس امنیت، تحکیم روابط خویشاوندی و بالاخره تحمل سختی‌ها و مشکلات زندگی در میان مردم می‌شود. در اینجا به نمونه‌هایی از این فعالیت‌ها اشاره می‌شود:

الف) همیاری اقتصادی: کشاورزی، دامداری، لایروبی و راه‌سازی

ب) همیاری اجتماعی و فرهنگی: حل و فصل مشکلات از جمله آیین فصل و عونه (تعاون) در میان مردم عرب استان، مراسم ازدواج (اوزی) و آیین‌های سوگواری (سرباره).